

УДК 339.944(477)

DOI: 10.25140/2411-5215-2018-3(15)-7-14

Вікторія Маргасова

Олена Акименко

ВИХІД ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Викторія Маргасова

Елена Акименко

ВЫХОД ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ЕВРОПЕЙСКИЙ РЫНОК В УСЛОВИЯХ УСИЛЕНИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Viktoriiia Margasova, Olena Akymenko

REORIENTATION OF THE DOMESTIC ENTERPRISES ON THE EUROPEAN MARKET IN THE CONDITIONS OF INTEGRATION PROCESSES STRENGTHENING

У статті розглянуто правові засади підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом. Досліджено процес реалізації політичного курсу України, як європейської держави, що прагне рівноправного взаємовигідного партнерства з ЄС, на інтеграцію до ЄС та його впливу на зовнішньоекономічні зв'язки і зміцнення позицій у світовій системі міжнародних відносин. Доведено зв'язок особливого географічного розташування країни (між Європою і Азією) та багатовекторності зовнішньополітичної орієнтації (східний - країни СНД, західний - Польща, Західна Європа, США та південно-східний - Болгарія, Туреччина, країни Сходу), наведено аргументи на користь розвитку співпраці України з ЄС. Доведено, що поєднання поглибленого цільового регуляторного наближення з фокусом на участі у європейських ланцюгах створення доданої вартості, промислового аутсорсингу; ширшого залучення України до програм «Горизонт 2020» та COSME; обміну новітніми технологіями, є потенційними напрямками співробітництва України та ЄС.

Ключові слова: Угода про асоціацію, Європейський союз, зовнішня політика, інтеграція, зовнішньоторговельні перспективи, вітчизняні підприємства, експорт

Табл.: 1. Бібл.:15.

В статье рассмотрены правовые основы подготовки к подписанию Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским союзом. Исследован процесс реализации политического курса Украины как европейского государства, которое стремится к равноправному взаимовыгодному партнерству с ЕС, на интеграцию в ЕС и его влиянию на внешнеэкономические связи и укрепления позиций в мировой системе международных отношений. Доказана связь особого географического положения страны (между Европой и Азией) и многовекторности внешнеполитической ориентации (восточный - страны СНГ, западный - Польша, Западная Европа, США и юго-восточный - Болгария, Турция, страны Востока), приведены аргументы в пользу развития сотрудничества Украины с ЕС. Доказано, что сочетание углубленного целевого регуляторного приближения с фокусом на участие в европейских цепях создания добавленной стоимости, промышленного аутсорсинга; широкого привлечения Украины к программам «Горизонт 2020» и COSME; обмена новейшими технологиями, являются потенциальными направлениями сотрудничества Украины и ЕС.

Ключевые слова: Соглашение об ассоциации, Европейский союз, внешняя политика, интеграция, внешнеторговые перспективы, отечественные предприятия, экспорт

Табл.: 1. Библ.: 15.

The article is about the legal principles of preparation for the signing of the Association Agreement between Ukraine and the European Union. Has been researched the process of realization of the political course of Ukraine, which as European country strives for integration into the EU, for an equitable, mutually beneficial partnership with the EU, and aims to strengthen position in the global system of international relations. Has been proved the connection of special geographical location of the country (between Europe and Asia) with multidirectional foreign policy orientation (Eastern - CIS countries, western - Poland, Western Europe, USA and south-east - Bulgaria, Turkey, Eastern countries). Have been given arguments in favor of Ukraine's cooperation with the EU and has been presented potential directions of cooperation between Ukraine and the EU, such as in-depth of targeted regulatory approximation with the focus on participation in European value added chains, industrial outsourcing, wider involvement of Ukraine into the programs "Horizon 2020" and COSME, exchanging of the experience of the latest technologies using.

Keywords: Association Agreement; European Union; foreign policy; integration; foreign trade prospects; domestic enterprises; export.

Table: 1. References: 15.

Постановка проблеми. Дослідження перспектив виходу вітчизняних підприємств на ринки Європейського Союзу є актуальним, оскільки очевидна необхідність активізації зовнішньоекономічної діяльності, яка відіграє вирішальну роль в умовах посилення інтеграційних процесів, забезпечує передумови активного розвитку підприємств на інноваційній основі, визначає конкурентні переваги на світовому ринку

товарів та послуг через упровадження комплексу сучасних форм, методів міжнародних економічних відносин та зовнішньої торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем європейської інтеграції, перспектив розвитку вітчизняної економіки в умовах посилення зовнішньоекономічних зв'язків є предметом дослідження вітчизняних фахівців. Зазначені проблеми розглянуто в роботах О. Амоші, В. Бойка, І. Бураковського, П. Гайдуцького, В. Гейця, С. Дем'яненка, А. Кандиби, В. Топіхи, А. Кредісова, С. Кваші, А. Мокія, П. Саблука, Б. Пасхавера, М. Парсяка, С. Соколенка, А. Коверги та ін. Віддаючи належне науковим напрацюванням з цієї проблематики, слід зауважити, що на даний час ще цілу низку теоретичних та практичних питань не вирішено і вони потребують подальших досліджень.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження процесу реалізації політичного курсу України, як європейської держави, що прагне рівноправного взаємовигідного партнерства з ЄС, на інтеграцію до ЄС та його впливу на зовнішньоекономічні зв'язки і зміцнення позицій у світовій системі міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Відносини між Україною та ЄС були започатковані в грудні 1991 р., коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як головуючої в ЄС держави, у своєму листі від імені ЄС офіційно визнав незалежність України [2]. В свою чергу прийняття Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» впроваджує політику України щодо розбудови відносин з ЄС та визначає однією з основоположних засад зовнішньої політики України «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС» (ст.11) [4]. За логікою реалізації Закону формулюються основні принципи зовнішньої політики, які полягають у:

- суверенній рівності держав;
- утриманні від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іноземної держави;
- повазі до територіальної цілісності іноземних держав та непорушності державних кордонів;
- вирішенні міжнародних спорів мирними засобами;
- повазі до прав людини та її основоположних свобод;
- невтручанні у внутрішні справи держав;
- взаємовигідному співробітництві між державами;
- сумлінному виконанні взятих на себе міжнародних зобов'язань та ін. [5]

Намір України розбудовувати відносини з ЄС на принципах інтеграції відображаються і в інших нормативно-правових актах. Так, Постановою Верховної Ради України від 02.07.1993 р. «Про основні напрями зовнішньої політики України» було закріплено, що «перспективною метою української зовнішньої політики є членство України в Європейських Співтовариствах за умови, що це не шкодитиме її національним інтересам» (втратив чинність) [6]. Відповідні положення щодо підтримки курсу на інтеграцію до ЄС містяться в Постанові Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про співробітництво України та ЄС від 28.11.2002 р.; Заяві Верховної Ради України від 22.02.2007 р. з приводу підготовки до початку переговорів щодо нової угоди між Україною та ЄС; Постанові Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про стан та перспективи розвитку економічних відносин України з ЄС та Митним союзом, ухваленій 19.05.2011 р. [7, 6, 8].

Отже, ключові дати підписання Угоди про асоціацію розпочалися в березні 2007 р. переговорами між Україною та ЄС щодо укладення нової посиленої угоди і закінчилися

у 2017 р. підписанням зазначеної Угоди [12]. Протягом 2007-2012 рр. відбувся 21 раунд переговорів щодо Угоди про асоціацію та 18 раундів переговорів щодо розділу Угоди про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. На Саміті “Україна – ЄС” (19.12.2011 р.) було оголошено про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Парафування Угоди про асоціацію на рівні глав переговорних делегацій відбулося 30.03.2012 р. а розділ Угоди щодо створення зони вільної торгівлі був парафований 19.07.2012 р. [2]. Колегія Європейської Комісії 15.05.2013 р. ухвалила рішення рекомендувати Раді ЄС підписати Угоду і дозволити її тимчасове застосування до ратифікації всіма державами-членами ЄС.

Після перемоги в Україні Революції Гідності, 13.03.2014 р. Верховна Рада України прийняла Постанову «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі», що підтверджувала незворотність курсу України на європейську інтеграцію та членство в ЄС [9]. Було відзначено, що Україна як європейська держава, яка поділяє спільну історію та цінності з країнами ЄС, має право подати заявку на набуття членства у ЄС відповідно до ст. 49 Договору про ЄС [4].

21.03.2014 р. відбувся Позачерговий Саміт “Україна – ЄС” на якому було підписано Політичну частину Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (зокрема, Преамбула, Стаття 1, Розділи I "Загальні принципи", II "Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики" і VII "Інституційні, загальні та прикінцеві положення" Угоди); економічну частину Угоди Президент України, керівництво ЄС, глави держав та урядів 28 держав-членів ЄС підписали 27.06.2014 р. під час засідання Ради ЄС (Розділи III "Юстиція, свобода та безпека", IV "Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею", V "Економічне та галузеве співробітництво" та VI "Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством", які разом із рештою тексту Угоди становлять єдиний документ) [15].

Президентом України, під час підписання Угоди про асоціацію (27.06.2014 р.), та Верховною Радою України, під час її ратифікації (16.09.2014 р.), було зроблено заяви, що Україна розглядає укладення Угоди про асоціацію як черговий крок до набуття повноправного членства України в ЄС. І, нарешті, 01.09.2017 р. Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі [2]. Отже, для України, як європейської держави, що прагне рівноправного взаємовигідного партнерства з ЄС, відкриваються значні перспективи для економічного зростання, що обумовлюються розширенням доступу до містких європейських ринків збуту, використанням можливостей України щодо залучення іноземних інвестицій та трансферу технологій, а також участі у різноманітних програмах розвитку ЄС [10]. Все це відбувається з урахуванням особливого географічного розташування країни (між Європою і Азією) та багатовекторності зовнішньополітичної орієнтації (східний - країни СНД, західний - Польща, Західна Європа, США та південно-східний - Болгарія, Туреччина, країни Сходу).

Та попри досягнення у відносинах з ЄС (Укладення Угоди про асоціацію, набрання чинності глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі між ЄС та Україною, безвізовий режим, допуск продукції тваринного походження на ринок ЄС), повільно відбувається перетворення характеру відносин з партнерства на інтеграцію.

Доцільно підкреслити, що глибока та всеосяжна зона вільної торгівлі (ГВЗВТ) між ЄС та Україною, яка є частиною Угоди про асоціацію, відкриває нові економічні можливості як для ЄС, так і для України. Український бізнес отримує стабільний та передбачуваний преференційний доступ до найбільшого ринку у світі, в якому мешкають понад 500 мільйонів споживачів. Водночас бізнес з ЄС дістає можливість

скористатися простішим доступом до українського ринку та будувати нові відносини з українськими постачальниками та партнерами.

ЄС є торговим партнером номер один для України. В 2017 р. експорт з України до ЄС зріс на 27% (табл. 1), а імпорт із Союзу до України - на близько 22%. Загальний рівень торгівлі у 2017 році зріс на 24%. Імпорт ЄС в Україну продовжує зростати. ЄС з часткою в торгівлі України 42%, залишається найбільшим торговельним партнером України [3].

У 2017 р. експорт товарів до країн ЄС становив 17533,4 млн.дол. США і збільшився порівняно з 2016 р. на 29,9% (на 4037,1 млн.дол.), імпорт – відповідно 20799,4 млн.дол. та збільшився на 21,3% (на 3658,5 млн.дол.). Негативне сальдо становило 3266,0 млн.дол. (-3644,5 млн.дол. у 2016 р.).

У загальному обсязі частка країн ЄС порівняно з 2016 р. збільшилась і становила в експорті 40,5%, в імпорті – 41,9% (за 2016 р. відповідно 37,1% і 43,7%).

Найбільші обсяги експорту до країн ЄС складала продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості – 32,2% від загального обсягу експорту, недорогочінні метали та вироби з них – 21,4%, у т.ч.чорні метали та вироби з них – 20,2%, механічні та електричні машини – 14,2%.

Найбільші експортні поставки здійснювались до Польщі – 15,5% від загального обсягу експорту до країн ЄС (чорні метали, електричні машини, руди, шлак і зола), Італії – 14,1% (чорні метали, зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження), Німеччини – 10,0% (електричні машини, насіння і плоди олійних рослин, одяг та додаткові речі до одягу, текстильні), Нідерландів – 9,6% (зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження, насіння і плоди олійних рослин), Угорщини – 7,6% (електричні машини, палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки, руди, шлак і зола), Іспанії – 7,2% (зернові культури, жири та олії тваринного або рослинного походження, сіль; сірка; землі та каміння), Румунії – 4,8% (чорні метали, руди, шлак і зола, електричні машини) та Чехії – 4,1% (руди, шлак і зола, електричні машини, чорні метали) [13, 14].

Таблиця 1. - Експорт товарів до країн ЄС (млн.дол.США) [13]

№	Країни	2010	2014	2015	2016	2017
1.	Австрія	507,4	530,9	347,2	361,3	535,2
2.	Бельгія	356,8	425,2	296,8	251,5	456,2
3.	Болгарія	447,9	550,6	419,5	418,2	429,9
4.	Велика Британія	504,5	589,2	367,9	317,8	480,0
5.	Греція	162,6	201,2	153,8	159,1	196,8
6.	Данія	115,7	125,8	144,7	155,5	189,5
7.	Естонія	102,2	82,3	66,2	98,0	133,1
8.	Ірландія	4,1	69,5	59,2	45,5	55,3
9.	Іспанія	402,0	1166,6	1043,6	1004,5	1260,1
10.	Італія	2397,7	2468,3	1979,3	1929,6	2469,5
11.	Кіпр	159,0	283,7	61,5	53,5	79,6
12.	Латвія	176,0	226,2	150,3	138,2	213,7
13.	Литва	263,4	362,1	236,3	258,2	374,2
14.	Люксембург	4,5	16,2	5,9	5,1	7,3
15.	Мальта	48,8	1,6	12,2	7,7	66,2
16.	Нідерланди	516,6	1106,1	905,7	995,3	1676,1
17.	Німеччина	1470,1	1590,6	1328,7	1423,7	1754,2

18.	Польща	1785,6	2644,7	1977,3	2200,0	2724,6
19.	Португалія	121,7	330,3	320,5	228,1	264,1
20.	Румунія	704,5	584,1	569,9	717,0	841,6
21.	Словаччина	563,9	670,2	468,5	471,4	656,0
22.	Словенія	11,3	16,0	16,3	16,8	29,2
23.	Угорщина	857,0	1509,9	909,7	1053,1	1326,4
24.	Фінляндія	33,7	62,2	48,0	62,4	78,8
25.	Франція	469,1	532,7	497,9	453,7	419,1
26.	Хорватія	33,1	39,2	26,1	39,1	24,2
27.	Чехія	620,4	772,5	541,0	560,8	715,2
28.	Швеція	76,8	65,1	60,6	71,3	77,4

Враховуючи особливості сучасного стану економіки України, можна навести цілу низку аргументів на користь розвитку співпраці з ЄС: економічний потенціал ЄС та динаміка його розвитку, що сприяють великому ринку збуту товарів, та надходженню вільно конвертованої валюти; технологічне оновлення українського виробництва; провадження європейських стандартів виробництва на підприємствах України; покращення конкурентоспроможності продукції; використання потенціалу України як транзитної держави; вихід на нові перспективні ринки збуту; гнучка реакція на зміни міжнародної економічної кон'юнктури; формування прозорого середовища виробничо-комерційної діяльності на національному ринку та мобілізація коштів на європейському фінансовому ринку.

Угода про асоціацію також спонукає здійснення реформ в українському законодавстві з метою узгодженості із законодавством ЄС, що у довгостроковій перспективі буде означати рівне ставлення до товарів з України поряд із товарами ЄС на всьому внутрішньому ринку ЄС. Поступове ухвалення Україною законодавчих актів та стандартів ЄС у виробництві та сфері послуг, визнаних на міжнародному рівні, даватиме можливість Україні простіше експортувати свою продукцію не тільки до Євросоюзу, але й також до інших країн світу.

Окрім цього, 01.10.2017 р. набув чинності регламент Європейського Парламенту та Ради ЄС щодо тимчасових "автономних торговельних преференцій" для України. Це дозволить країні експортувати більше сільськогосподарської продукції до ЄС відповідно до Угоди про асоціацію та глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі без сплати митних зборів. Також цей крок пришвидшить скасування митних тарифів для кількох промислових груп товарів відповідно до Угоди про асоціацію. Це має сприяти збільшенню експорту з України до ЄС та допомогти у протистоянні наслідкам російських обмежувальних заходів проти України [3].

В умовах відмови України від значної частини традиційних ринків збуту продукції на тлі триваючого протистояння з РФ, одним із визначальних чинників відновлення економічного зростання є розширення виробничого, інвестиційного й науково-технічного співробітництва з ЄС, що вимагає максимального використання переваг від Асоціації. І як зазначено в «Аналітичній доповіді до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році», перспективи відповідного зовнішньополітичного курсу мають формуватися навколо наступних стратегічних завдань і невіршених питань:

— забезпечення продовження комплексної інтеграційної політики, яка повинна супроводжуватися активними реформами та набуттям відповідності європейським стандартам української економіки, системи державного управління, суспільних норм;

— забезпечення продовження підтримки України з боку європейських інституцій у рамках консолідації сил, здатних ефективно протистояти російській агресії (продовження санкційної політики ЄС щодо Росії з перспективою її розширення);

активізація допомоги Україні з боку країн ЄС у сфері підсилення національного сектору безпеки через реалізацію комплексних реформ оборонної сфери та поглиблення співпраці з європейськими партнерами);

— Україна має сприяти збереженню цілісності та єдності ЄС, протидії деструктивним діям третіх сторін, передусім РФ, щодо поширення євроскептицизму та внутрішніх суперечностей у ЄС (активізувати дипломатичні зусилля та інформаційну політику, спрямовані на висвітлення російської загрози Європі);

— зосередження уваги на імплементації євроінтеграційних реформ, слідкування за виконанням рекомендацій європейських інституцій і узятих зобов'язань у цій сфері (поширено взаємодія між Кабінетом Міністрів і Верховною Радою України; підготовлено дорожню карту пріоритетних євроінтеграційних законопроектів; прийняття в перспективі законодавчих актів у транспортній галузі; внесення змін до Митного кодексу з метою приєднання до Конвенції ЄС про єдиний режим транзиту та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами);

— підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Goods – АСАА);

— виконання завдань у галузі енергетики та охорони навколишнього середовища в рамках євроінтеграції [1].

Виконання цих завдань спричинить прискорення та поглиблення євроінтеграції, з розрахунком України на чотири союзи з ЄС – Енергетичний; Цифровий єдиний ринок; Митний союз та асоціація із Шенгенською зоною.

Висновки. Отже, було досліджено процес реалізації політичного курсу України, як європейської держави, що прагне рівноправного взаємовигідного партнерства з ЄС, на інтеграцію до ЄС та його впливу на зовнішньоекономічні зв'язки і зміцнення позицій у світовій системі міжнародних відносин. Визначено, що потенційними напрямками співробітництва України та ЄС на сьогодні є: поглиблене цільове регуляторне наближення з фокусом на участі у європейських ланцюгах створення доданої вартості; промисловий аутсорсинг; ширше залучення України до програм «Горизонт 2020» та COSME; обмін новітніми технологіями.

Список використаних джерел:

1. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [www.niss.gov.ua/public/File/analit_dopovid_POSLANNYA_2018_FINAL%20\(2\)\(1\).pdf](http://www.niss.gov.ua/public/File/analit_dopovid_POSLANNYA_2018_FINAL%20(2)(1).pdf).

2. Відносини Україна-ЄС [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/relations>.

3. Відносини між ЄС та Україною: інформаційна довідка [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/29685/node/29685_uk.

4. Договір про Європейський Союз. Міжнародний документ від 07.02.1992 № 994_029 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

5. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 № 2411-17 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

6. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2>.

7. Постанова Верховної Ради від 28.11.2002 № 299-IV «Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299-15>.

8. Постанова Верховної Ради від 19.05.2011 № 3400-VI «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Про стан і перспективи розвитку економічних відносин України з ЄС (зона вільної торгівлі) та Митним союзом" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3400-17>.

9. Постанова Верховної Ради від 13.03.2014 № 874-VII «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18>.

10. Реальний сектор економіки України: пріоритети розвитку в умовах зміни вектора економічної політики : аналіт. доп. / [Собкевич О. В., Шевченко А. В., Михайличенко К. М., Русан В. М., Белашов Є. В. та ін.]. – К. : НІСД, 2017. – с. 40.

11. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К. : НІСД, 2017. – 496 с. – С. 283.

12. Статистичний збірник “Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2017 році” [за ред. О.Г. Осауленко]. – К.: Консультант, 2018.-258 с.

13. “Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2017 році”: статистичний збірник / Державна служба статистики України. К., 2018. - 181 с.

14. Статистичний збірник “Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 році” [за ред. А.О. Фризоренко]. – К.: Держкомстат України, 2018.-146 с.

15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014 №984_011 (набрання чинності 01.09.2017, підстава - v1713321-17) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

1. *Analitychna dopovid do shchorichnoho poslannia Prezidenta Ukrainy do Verkhovnoi rady Ukrainy «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshche Ukrainy v 2018 rotsi»* [Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році»]. Retrieved from [www.niss.gov.ua/public/File/analit_dopovid_POSLANNYA_2018_FINAL%20\(2\)\(1\).pdf](http://www.niss.gov.ua/public/File/analit_dopovid_POSLANNYA_2018_FINAL%20(2)(1).pdf).

2. *Vidnosyny Ukraina-Yes* [Відносини Україна-ЄС]. Retrieved from <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/relations>.

3. *Vidnosyny mizh Yes ta Ukrainoiu: informatsiina dovidka* [Відносини між ЄС та Україною: інформаційна довідка]. Retrieved from https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/29685/node/29685_uk.

4. *Dohovir pro Yevropeyskyi Soiuz. Mizhnarodnyi dokument vid 07.02.1992 № 994_029* [Договір про Європейський Союз. Міжнародний документ від 07.02.1992 № 994_029]. Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

5. Fryzorenko A. O. (Ed.) (2018). *Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy ta posluhamy u 2017 rotsi: statystychnyi zbirnyk* [Фризоренко А.О. (2018) Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 році: статистичний збірник]. Kyiv: Derzhkomstat Ukrainy [in Ukrainian].

6. *Ofitsiyniy portal Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Офіційний портал Верховної Ради України]. Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc2>.

7. *Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky* [Про засади внутрішньої і зовнішньої політики]. № 2411-17 (01.07.2010). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.

8. *Pro pidtverdzhennia kursu Ukrainy na intehtratsiiu do Yevropeiskoho Soiuzu ta pershocherhovi zakhody u tsumu napriami* [Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі]. № 874-VII (13.03.2014). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/874-18>.

9. *Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu: «Pro stan i perspektivu rozvytku ekonomichnykh vidnosyn Ukrainy z YeS (zona vilnoi torhivli) ta Mytnym soiuzom»* [Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Про стан і перспективи розвитку економічних відносин України з ЄС (зона вільної торгівлі) та Митним союзом]. № 3400-VI (19.05.2011). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3400-17>.

10. *Pro rekomendatsii parlamentskykh slukhan pro vzaiemovidnosyny ta spivrobitnytstvo Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom»* [Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом]. № 299-IV (28.11.2002). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299-15>.

11. Sobkevych, O. V., Shevchenko, A. V., Mykhailychenko, K. M., Rusan, V. M., Bielashov, Ye. V. et al. (2017). *Realnyi sektor ekonomiky Ukrainy: priorityty rozvytku v umovakh zminy vektora ekonomichnoi polityky: analit. dop.* [Реальний сектор економіки України: пріоритети розвитку в умовах зміни вектора економічної політики : аналіт. доп.]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

12. Horbulina, V. P. (2017). *Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front* [Світова гібридна війна: український фронт]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].

13. Osaulenko, O. H. (2018). *Spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu ta krainamy YeS u 2017 rotsi: statystychnyi zbirnyk* [Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2017 році]. Kyiv: Konsultant [in Ukrainian].

14. *Spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu ta krainamy YeS u 2017 rotsi: statystychnyi zbirnyk* [Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2017 році: статистичний збірник] (2018). Kyiv [in Ukrainian].

15. *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnii storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony* [Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони]. № 984_011 (21.03.2014). Retrieved from http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

Акименко Олена Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14027, Україна).
ORCID - 0000-0002-03235978
ResearcherID -G-9876-2016

Акименко Елена Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры бухгалтерского учета, налогообложения и аудита, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, м. Чернигов, 14027, Украина).
ORCID - 0000-0002-03235978
ResearcherID -G-9876-2016

O. Y. Akymenko – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor The Department of Accounting, Taxation and Audit Chernihiv National Technological University (95 Shevchenko Str, 14027 Chernihiv, Ukraine)
ORCID - 0000-0002-03235978
ResearcherID -G-9876-2016